До спеціалізованої вченої ради
Д 26.007.04 у Національній академії внутрішніх справ
03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата юридичних наук, доцента Миколи Володимировича Кравчука на дисертацію Станько Ірини Ярославівни на тему "Співвідношення принципів та норм права у правових системах України та Європейського Союзу", поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень

Актуальність обраної теми. Дисертація Ірини Ярославівни Станько має незаперечну науково-теоретичну і практичну значимість. Її актуальність окреслена, насамперед, важливістю досліджуваної нею проблематики для вироблення стратегії державотворчих і правотворчих процесів в Україні.

На цій підставі у дисертації цілком логічно і справедливо стверджено, що у поєднанні теорії права і теорії держави загальнотеоретична юриспруденція більш глибоко осмислює існуючу правову матерію, масштабніше проникає у сфери правового і державного буття, але найголовніше - розкриває нові грані традиційних юридичних понять та усталених правових положень.

До таких правових явищ віднесені вагомі категорії: «принципи права», «норми права» і «правова система», що належать до базових загальнотеоретичних юридичних понять, адже саме принципи і норми є визначальними елементами нормативної підсистеми правової системи, оскільки вони забезпечують її внутрішню єдність, цілісність і стабільність, на що цілком логічно зробила акцент дисертантка. Тож-бо співвідношення принципів і норм права у правових системах України та Європейського союзу і стало предметом даного дослідження.

Нині, у період ефективної розбудови національної правової системи та активного впровадження у правове життя України принципу «верховенства права», актуальність даної теми вагомо зростає, оскільки всебічне наукове опрацювання співвідношення та взаємовпливу принципів і норм права у правових

ВДСД НАВС
Вх. № 3930
"04" 09 2020 р.
кількість аркушів:
осн. док. 9 додаток —

системах України та Європейського Союзу буде сприяти генезису національної правової системи та спонукати її до асоціації з правовими системами країн Європейського Союзу, гармонізації національного законодавства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснене відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки на період до 2020 року, визначених Законом України "Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки" від 9 вересня 2010 р. № 2519-VI; Перспективних напрямів кандидатських і докторських дисертацій за юридичними спеціальностями, затверджених Рішенням Президії Національної академії наук України від 18 жовтня 2013 р. № 86/11; Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016-2020 рр., затверджених Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р. Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ (протокол № 9 від 29 травня 2012 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Представлена наукова розвідка характеризується системним підходом і багатоаспектним аналізом правової матерії, який спрямований на висвітлення сутності принципів і норм права та з'ясування співвідношення й особливостей взаємозв'язків між ними в правових системах України та Європейського Союзу (предмету дослідження). Дисертантці вдалося підняти, переосмислити, теоретично оцінити цілі пласти правових явищ, їхніх понять, визначальних рис, які стали критерієм розробки обраної теми. Зокрема, розкритий зміст термінів: сутність, поняття, властивості, функції та різновиди принципів і норм права, висловлені різними вченими, та їхнє співвідношення у порівняльному аспекті (стор. 30-33, 36-37, 38-40, 42, 82-83 дис.), при цьому особлива увага відведена понятійному ряду, детальному з'ясуванню змісту дотичних термінів, на кшталт: «правова система», в тому числі через призму її структури (стор.24-29, 72-82, 95 дис.); «правова система ЄС», «європейський правовий простір» (стор. 28-30, 89-91 дис.); «принципи права та аналогія права» (стор.34-35 дис.); «правовий закон» і «неправовий закон» (стор. 40-41 дис.); «категорія права» через призму справедливості, міри свободи (стор. 85 дис.) тощо.

Наукова розробка представленої теми проведена на солідній джерельній базі. Список зібраних і використаних джерел охопив 394 найменування, серед яких і праці класиків загальнотеоретичної юриспруденції, які стали теоретичною основою дослідження.

Зміст роботи підтвердив вміння дисертантки ефективно користуватися науковим апаратом, плідно застосовувати методологічний інструментарій (стор. 43-69 дис.). У всіх розділах використовувалися філософські, загальнонаукові і спеціально-наукові методи дослідження (стор. 3-4 автореф., стор. 64-68 дис.). Отже, високий ступінь вірогідності й наукової обґрунтованості результатів виконаного дослідження забезпечено належним науковим інструментарієм, широким спектром методів наукового опрацювання і достатнім обсягом використаних джерел, завдяки чому І. Я. Станько в цілому вдалося розв'язати поставлені завдання.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації не викликає сумнівів. Положення дисертації реально ґрунтуються на об'єктивному теоретичному аналізі, висновки є достовірно обґрунтованими та базуються на теоретичних судженнях авторки. Наукова новизна одержаних результатів дисертації визначається тим, що вона є першим у вітчизняній загальнотеоретичній юриспруденції комплексним спеціальним дисертаційним дослідженням, у якому на високому теоретичному рівні наукового узагальнення розглянуті проблемні питання співвідношення принципів та норм права у правових системах України та Європейського Союзу. У межах проведеного дослідження отримані наступні висновки, що складають новизну:

уперше:

– розкрито значення принципів права як інтегративного елемента правової системи, за результатами чого доведено, що їх об'єднавча роль проявляється у внутрішньому та зовнішньому аспектах розуміння функціонування правової системи. При цьому інтегративна значущість принципів права в зовнішньому аспекті пояснюється впливом правової системи на систему вищого рівня (суспільство), у внутрішньому – взаємодією окремих

правових явищ, фактом її існування, а також здатністю забезпечувати сталість, єдність, функціональність і розвиток правової системи як цілісності;

– обґрунтовано, що співвідношення принципів і норм права у правовій системі Європейського Союзу та правових системах держав-членів необхідно розглядати в аспекті їх взаємозв'язку та взаємодії шляхом аналізу функцій кожного з цих явищ, в результаті чого і принципи, і норми права можуть співвідноситись як причина та наслідок. Водночас принципи права виконують регулятивну, інтегративну, охоронну, тлумачну функції, а норми права щодо принципів – функції конкретизації, захисту (гарантування), формалізації, інформаційну та інструментальну, що дозволяє розкрити сутність їх співвідношення;

– сформовано положення про те, що особливість співвідношення принципів і норм права в національній правовій системі України полягає: по-перше, в аксіоматичному визнанні в юридичній доктрині пріоритетності принципів права над його нормами; по-друге, у прагматичному наданні переваги нормам права перед його принципами у практичній юридичній діяльності; по-третє, в різній формі взаємокореляції між принципами і нормами права в межах відмінних стадій правового регулювання суспільних відносин;

удосконалено:

дефініцію функцій норм права у правовій системі, під якими розуміються основні напрями їх дії на суспільні відносини та усталені властивості правової системи, що зумовлені сутністю та призначенням норм права у структурі останньої. Норми права у правовій системі здійснюють регулятивну (генеральний напрям дії), інтегративну, інформаційну та виховну функції;

дістало подальший розвиток:

– положення про те, що в умовах євроінтеграційного вектору розвитку правової системи України людина, її права та свободи є ключовим критерієм для правильного визначення форми співвідношення принципів і норм права.

Структура дисертації зумовлена метою та завданнями наукової розвідки і охопила логічно взаємопов'язані елементи: вступ, три розділи, вісім

підрозділів, висновки та список джерел, які висвітлили масив різнопланових правових питань співвідношення принципів та норм права у правових системах України та Європейського Союзу як теоретичного, так і прикладного характеру.

У першому розділі «**Бібліографічні та методологічні основи дослідження співвідношення принципів і норм права у правових системах**» дисертантка висвітлила стан наукової розробки проблематики співвідношення принципів і норм права та їх місця у правових системах, а також обґрунтувала вибір та використання пізнавального інструментарію наукового пошуку (с. 22-71 дис.). Другий розділ «**Місце та роль принципів і норм права у структурі правової системи**» присвячений результатам загальнотеоретичної характеристики внутрішньої будови правової системи, призначення принципів і норм права як її основних елементів (с.72-140 дис.). Третій розділ «**Сучасні тенденції трансформації співвідношення принципів і норм права у правових системах України та Європейського Союзу**» охопив характеристику особливостей взаємозв'язку та взаємодії принципів і норм права у правових системах Європейського Союзу, його держав-членів та України, а також аналіз проблемних аспектів співвідношення принципів і норм права в національній правовій системі в умовах євроінтеграції (с. 141-189 дис.).

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали наукової розвідки можуть бути використані у навчальному процесі, при вивченні курсів з теорії держави і права, філософії права, права Європейського Союзу; у правотворчій і правозастосовчій діяльності, в процесі реалізації права України в умовах асоціації з ЄС; у науково-дослідній сфері з метою подальшої наукової розробки проблем ґенези правової системи, правових принципів і норм права.

Теоретико-практична значимість представленого дисертаційного дослідження підтверджена п'ятьма актами впровадження результатів: в науково-дослідну діяльність, освітній процес, законотворчість і судівництво (с. 255-262 дис.).

Поряд з цим позитивним і плідним в цілому висвітленням всіх питань теми дисертаційного дослідження, в роботі І. Я. Станько є положення

дискусійного характеру, а також такі, що викликають питання, які потребують авторської конкретизації чи уточнення. :

По-перше, у вступі та підрозділі 1.2. «Методологія дослідження співвідношення принципів та норм права у правових системах» обґрунтовано використання плюралістичного підходу до з'ясування проблематики співвідношення принципів та норм права в правових системах, і визначено системний та компаративний як провідні методологічні підходи. Виникає запитання: в чому доцільність використання системного та компаративного підходів як основних? Адже, науковий аналіз проблематики співвідношення принципів та норм права в правових системах України та Європейського Союзу вказує на активізацію інтеграційних процесів, тому логічно зростає значимість інтегративного методологічного підходу у дослідженні цієї проблеми співвідношення принципів та норм права.

По-друге, думається, що в дисертації необхідно було б звернути особливу увагу на таке питання як бібліографія дослідження. Доречним був би широкий аналіз джерельної бази, її класифікація, з виокремленням в окремі блоки нормативно-правових актів, монографічних праць, дисертаційних робіт тощо та оцінкою їх позитивних і негативних сторін. Такий підхід мав би стати складовою частиною наукового апарату дослідження і власне важливим науковим інструментарієм дослідниці.

По-третє, на стор. 92, 139 дис. здобувачка вказує, що "структурна характеристика правової системи ЄС ґрунтується на використанні моделі, пізнавальні властивості якої дозволяють об'єднати на національному та наднаціональному організаційних рівнях декілька спільних для країн Європи правових елементів: правові стандарти, цінності, принципи права, установчі договори, правові інститути та норми права". Це положення відображене і на стор. 14 автореферату. У той же час, на стор. 101 дис. зазначено, що "завдяки цінностям, втіленим в принципах права, формуються стандарти права, стандарти прав людини, зміст яких обумовлений природою її людського буття. Тобто, стандарти права – це сукупність принципів, норм, цінностей, звичаїв, що існують в правовій системі, і зумовлені певним рівнем розвитку людства,

суспільства і держави". Відтак потребує уточнення понятійно-категорійний апарат дослідження з метою досягнення термінологічної чіткості. Як корелюються поняття «правові стандарти» та «правові принципи»? Чи є вони тотожними, якщо авторка погоджується, що "у міжнародному праві стандарти асоціюються із групою загальних принципів …" (стор. 113)? Це ж стосується і співвідношення вказаних понять з поняттям «правові цінності», адже правові цінності — це конкретні соціально-правові явища, засоби і механізми, вироблені протягом багатовікової історії існування права, завдяки яким здійснюється правове регулювання. Тож більша увага у дослідженні до визначення та співвідношення цих понять дала б можливість обґрунтувати доцільність виокремлення цих правових елементів як структурних частин правової системи ЄС.

По-четверте, нині, на думку окремих вчених, виходячи із усталеної типології правових систем, тобто, їх поділу на романо-германську; англо-американську, мусульманську, традиційну, Україну можна віднести до особливого типу – євроазійської правової системи. На нашу думку, була б цікавою аргументована авторська позиція відносно належності правової системи України до одного із зазначених вище типів.

По-п'яте, на стор. 84-85 дис. для ілюстрування певних міркувань (в спрощеному варіанті – про те, що нормативне закріплення принципів права навіть на конституційному рівні ще не свідчить про їх повноцінне функціонування у реальній дійсності) дослідницею подаються статистичні дані про кількість звернень до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за 2018 р. Разом з тим, на офіційному сайті (за посиланням http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/applicant/statistics/) з 19.02.2020 доступна статистична інформація за 2019 р. Крім того, не зайвим би було порівняти ці дані за кілька років, щоб унаочнити динаміку. Такий приклад виглядав би більш ґрунтовно і переконливо.

По-шосте, у підрозділі 3.2. «Особливості співвідношення принципів і норм права у правовій системі України» дисертантка наводить приклади з

різних галузей права. У цьому аспекті цікавою є позиція авторки про спробу законодавця закріпити такий принцип кримінального процесу як «диспозитивність».

По-сьоме, у підрозділі 3.3. «Проблемні аспекти співвідношення принципів і норм права у правовій системі України в контексті її євроінтеграційних прагнень» дисертанткою розглядаються окремі проблемні аспекти взаємодії принципів та норм права з урахуванням євроінтеграційного вектору розвитку правової системи. Однак, видається більш науково обґрунтованим було б порівняти принципи та норми права в правових системах України та Європейського Союзу, не розглядаючи їх окремо.

По-восьме, одним із висновків, який виноситься на захист, є положення про те, що особливість співвідношення принципів і норм права в національній правовій системі України полягає: по-перше, в аксіоматичному визнанні в юридичній доктрині пріоритетності принципів права над його нормами; по-друге, у прагматичному наданні переваги нормам права перед його принципами у практичній юридичній діяльності; по-третє, в різній формі взаємокореляції між принципами і нормами права в межах відмінних стадій правового регулювання суспільних відносин (стор. 18, 189, 214, 220 дис. та стор. 5, 12, 16 автореф.). Погоджуючись з таким висновком в цілому, у роботі бракує міркувань і пропозицій щодо подолання цього не надто позитивного явища.

По-дев'яте, не позбавлена дисертаційна робота окремих описок, повторів, русизмів на кшталт "у відповідності до" (с. 108, 115, 126) "омбуцмена" (с.85), неточності (с. 28, 41) тощо.

Проте, вказані недоліки та дискусійні моменти не є істотними для загалом високої оцінки дисертації.

Повнота викладу наукових положень дисертації в опублікованих працях. Основні положення дисертаційного дослідження знайшли відображення у 13 публікаціях, й зокрема у 5 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України, що входять до затвердженого переліку, 1 публікації у зарубіжному періодичному науковому виданні та 7 тезах

доповідей на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях, круглих столах і наукових читаннях.

Тексту дисертації І. Я. Станько у повній мірі відповідає зміст автореферату. Загалом робота носить системний і завершений характер, її основні положення достатньо повно та адекватно відображені в публікаціях у наукових фахових виданнях й авторефераті, характеризуються актуальністю, новизною, теоретичною і практичною значимістю отриманих результатів, що в сукупності розв'язують вельми важливу для вітчизняної юриспруденції наукову проблему щодо вироблення стратегії державотворчих і правотворчих процесів в Україні, зокрема, подальшого розвитку національної правової системи.

Таким чином, підсумовуючи, слід зазначити, що дисертація на тему: "Співвідношення принципів та норм права у правових системах України та Європейського Союзу", відповідає вимогам п. п. 9, 11-13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р., зі змінами, а її авторка, Ірина Ярославівна Станько, заслуговує присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень (галузь знань – 08 «Право»).

Офіційний опонент:
кандидат юридичних наук, доцент,
доктор права Українського вільного університету,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права
Тернопільського національного
економічного університету,
Заслужений юрист України М. Кровяк

4 вересня 2020 року

Підпис М. Кровяк
Завіряю:
Зав. загальним відділом